

Duke zbuluar historinë e saj: Udhëzues turistik feminist rajonal

Botuar nga:

HERA – Asociacioni për Edukim dhe Kërkime Shëndetësore
Shkup, viti 2026

Autore/ët për lokacionet në Tiranë

Jonida Sinani, Aleksa Bekteshi, Vanesa Caushaj, Gëzime Rinxhi,
Krista Manaj, Xhezide Gurguri, Jurgena Gaxha, Adelina Shima

Autore/ët për lokacionet në Shkup

Dragana Zanova, Marija Gjorgievska, Katerina Milloshevska,
Mila Dimitrovska, Ana Stojanova, Ivona Lazarevska, Mila Ristovska,
Eldar Izberović, Sara Lević, Jana Ivanova, Rita Stojčeska

Autore/ët për lokacionet në Beograd

Ana Trifunović, Ivana Španić, Tamara Radović, Dunja Redzic,
Jovana Božidarević, Anastasija Jelovac, Jovana Milovanović

Mentore:

Emilija Apostolova – Çallovska
Jelisaveta Blagojević
Erlida Selaj

Autor dhe narrator i versionit audio:

Robert Alagjozovski

Dizajni grafik:

Lekturë për gjuhën maqedonase:

Violeta Tançeva – Zlateva

Hyrje

Udhëzuesi turistik “Uncovering HERstory” hap perspektiva të reja për të kuptuar trashëgiminë kulturore përmes tregimeve, kontributeve dhe krijimtarisë së lidhur me gratë që kanë lënë një ndikim të rëndësishëm në shoqëri. Gjatë historisë, shumë nga këto tregime kanë mbetur në margjinat e narrativave zyrtare, megjithëse rëndësia e tyre është thelbësore për vetë proceset shoqërore, kulturore dhe politike. Ky udhëzues synon t’i bëjë të dukshme këto personalitete, vende dhe ngjarje, duke i njohur ato si pjesë përbërëse të trashëgimisë së përbashkët kulturore të këtyre hapësirave.

Përmes një procesi kërkimi, mësimi dhe bashkëpunimi, të rinjtë, nën mentorimin e eksperteve nga Maqedonia e Veriut, Serbia dhe Shqipëria, punuan në hartëzimin dhe dokumentimin e lokacioneve të lidhura me lëvizjen e grave, krijimtarinë kulturore dhe ndryshimet shoqërore. Këto lokacione janë pjesë e së kaluarës, por ne i shohim ato si hapësira të gjalla të kujtesës, që mundësojnë një kuptim më të thellë të rolit dhe rëndësisë së grave në formësimin e komuniteteve dhe vetë shoqërisë. Në këtë mënyrë, përmes një procesi të udhëhequr nga të rinjtë, ata eksploruan historinë e tyre dhe iu qasën në mënyrë kritike narrativave historike dominuese. Për këtë arsye, ky udhëzues përfaqëson jo vetëm një burim turistik, por edhe një mjet edukativ për ruajtjen dhe promovimin e trashëgimisë kulturore feministe, si dhe për zhvillimin e një kuptimi më gjithëpërfshirës dhe të ndjeshëm ndaj gjinisë për historinë.

Udhëzuesi është zhvilluar në kuadër të projektit „Uncovering HERstory: Empowering Youth and Preserving Feminist Heritage”, i zbatuar nga HERA – Asociacioni për Edukim dhe Kërkime Shëndetësore, Center for Population Policies and Sustainable Development – IPPF Serbia dhe ACPD Albania, me mbështetjen e ALDA – European Association for Local Democracy, në kuadër të programit BOOST. Projekti synon të fuqizojë të rinjtë si hulumtues dhe promovues aktivë të trashëgimisë kulturore, duke kontribuar në rritjen e dukshmërisë së tregimeve të grave dhe vendit të tyre në hapësirën publike dhe kulturore.

HERA – Asociacioni për Edukim dhe Kërkime Shëndetësore

Tiranë

- > Muzeu i Shkencave të Natyrës “Sabiha Kasimati”
- > Instituti “Nëna Mbretëreshë”
- > Vila e të Përndjekurve Politikë
- > Muzeu “Shtëpia me Gjethe”
- > Parlamenti i vjetër
- > Muzeu i Grave
- > Kalaja e Tiranës
- > Hotel Tirana International
- > Instituti i Shkencave
- > Kinostudio “Shqipëria e Re”

Muzeu i Shkencave të Natyrës “Sabiha Kasimati”

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: Rruga Petro Nini Luarasi 76

Muzeu i Shkencave të Natyrës në Tiranë është një nga institucionet më të rëndësishme shkencore dhe kulturore në Shqipëri, që ruan një koleksion të jashtëzakonshëm të biodiversitetit të vendit. Ai ekspozon rreth 3,000 ekzemplarë, përfshirë specie unike të faunës shqiptare, dhe disponon një koleksion shkencor me mbi 100,000 mostra, duke e bërë një pikë referimi thelbësore për shkencat natyrore në Shqipëri.

Muzeu u themelua në vitin 1948 si pjesë e ish-Institutit të Shkencave nga Sabiha Kasimati, shkencëtarja e parë grua në Shqipëri. E diplomuar në Universitetin e Torinos, ajo realizoi kërkime pionere mbi ihtiofaunën shqiptare dhe mbrojti fuqishëm lirinë e kërkimit shkencor. Ajo u ekzekutua nga regjimi komunist, ndërsa veprat e saj shkencore u botuan nën emrat e kolegëve meshkuj. Që prej vitit 2018, muzeu mban emrin e saj, në nderim të trashëgimisë dhe kontributit të saj.

Muzeu përfaqëson një simbol të fuqishëm të kontributit të grave në shkencë dhe të heshtjes historike të zërave feministë nën regjime autoritare.

LEXO MË SHUMË

<https://www.visit-tirana.com/news/the-museum-of-natural-sciences-in-tirana/>

Instituti “Nëna Mbretëreshë”

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: Shkolla Teknike Ekonomike e Tiranës 7R9F+F27

Instituti “Nëna Mbretëreshë” ishte një institucion arsimor i dedikuar edukimit të vajzave, i themeluar në Tiranë në vitin 1930. Godina, e shpallur sot monument kulture, aktualisht strehon Shkollën e Mesme Ekonomike. Në periudhën 1933–1945, funksionoi si shkollë vetëm për vajza, duke luajtur një rol thelbësor në formësimin dhe zhvillimin e arsimit të grave në Shqipëri.

Pas Luftës së Dytë Botërore, institucioni u shndërrua në Shkollën e Mesme Pedagogjike “17 Nëntori”, ku u arsimuan si vajza ashtu edhe djem. Ai konsiderohet një nga institucionet

me ndikimin më të madh në edukimin e grave dhe në zhvillimin e mendimit feminist në Shqipëri. Në këtë institucion kanë studiuar figura të shquara feministe dhe intelektuale si Bedi Pipa, Musine Kokalari, Nevrez Këlliçi dhe Safo Marko. Në stafin pedagogjik bënë pjesë gra me ndikim të veçantë si Androniqi Zengo, Marie Kraja dhe Ollga Nikolla. Androniqi Zengo (1913) ishte piktorja e parë profesioniste shqiptare dhe pedagogia e parë e arteve figurative në Shqipëri, duke edukuar brezat e parë të piktorëve dhe skulptorëve modernë shqiptarë.

Instituti “Nëna Mbretëreshë” përfaqëson një gur themeli në historinë e arsimit të grave në Shqipëri dhe një hapësirë formësuese për lëvizjet e para feministe dhe intelektuale në vend.

LEXO MË SHUMË

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Instituti_femnuer_Nana_Mbretneshe.jpg

Vila e të Përndjekurve Politikë

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: 8RGG+F2R, Rruga George W. Bush

E vendosur në Rrugën George W. Bush, Vila e të Përndjekurve Politikë është një nga monumentet historike më të rëndësishme të Tiranës. E ndërtuar në vitet 1920 në stil eklektik, duke ndërthurur elemente orientale me Art Nouveau, godina ka shërbyer ndër vite për funksione të ndryshme institucionale. Fillimisht strehoi Ambasadën e Shtetit Italian në Shqipëri, më pas Muzeun Arkeologjik-Etnografik (nga viti 1948), dhe në vitet 1980 selinë e Veteranëve të Luftës.

Pas rënies së regjimit komunist, vila u bë selia e Institutit të të Përndjekurve

Politikë, duke simbolizuar kalimin nga narrativat e kontrolluara nga shteti drejt kujtesës dhe njohjes së padrejtësive të së kaluarës.

Ky vend lidhet ngushtë me kujtesën e Bedrie Pipës (Bedi Pipa), shkrimtare dhe pedagoge e lindur në Shkodër në vitin 1928. Autore e veprës *“Ditar Intim”*, botuar pas vdekjes nga familja, ajo konsiderohet një nga zërat më të hershëm feministë në letërsinë shqiptare. Shkrimet e saj trajtojnë jetën e brendshme dhe reflektimin personal, të formësuar nga përndjekja dhe sfidat e rënda shëndetësore gjatë regjimit komunist.

<https://eu4culture.al/Vendndodhja/building-of-the-institute-for-formerly-politically-persecuted/>

Vila përfaqëson një hapësirë kujtese, ku trashëgimia arkitekturore ndërthuret me historitë personale të grave, zërat dhe jetët e të cilave u formësuan nga përndjekja politike.

LEXO MË SHUMË

Arkivi i ACPD Shqipëri

Muzeu “Shtëpia me Gjethe”

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria
Adresa: Rruga Ibrahim Rugova 12

“Shtëpia me Gjethe” është një nga muzetë më domethënës të Tiranës, që pasqyron të kaluarën komplekse politike të Shqipërisë. Godina u ndërtua fillimisht në vitin 1931 si klinika e parë private obstetrike në vend. Gjatë Luftës së Dytë Botërore, nën pushtimin gjerman, u përdor nga Gestapo, ndërsa nga viti 1945 deri në vitin 1991 shërbeu si qendër përgjimi dhe survejimi nga Sigurimi i Shtetit, policia sekrete e regjimit komunist.

Që prej vitit 2017, ndërtesa funksionon si Muzeu Kombëtar i Përgjimit. I shtrirë në rreth 30 ambiente, muzeu dokumenton sistemin e

gjerë të monitorimit të qytetarëve dhe kundërshtarëve politikë, duke ekspozuar mjete përgjimi dhe metoda hetimi të përdorura gjatë regjimit.

Ndër figurat e lidhura me këtë histori është Musine Kokalari (1917), shkrimtare, aktiviste dhe politikane. E arsimuar në Universitetin “La Sapienza” në Romë, ajo shkroi gjerësisht mbi vuajtjet e grave në një shoqëri patriarkale dhe themeloi Partinë Socialdemokrate të Shqipërisë si dhe gazetën “Zëri i Lirisë”. E arrestuar në vitin 1946 për qëndrimet e saj antikomuniste, ajo vazhdoi të shkruante deri në vdekjen e saj në vitin 1983.

“Shtëpia me Gjethe” dëshmon se si survejimi dhe represioni formësuan jetët individuale, përfshirë gratë që i rezistuan pushtetit autoritar përmes shkrimit dhe veprimit politik.

LEXO MË SHUMË

<https://bigsee.eu/the-house-of-leaves-by-studio-terragni-architetti-albania/>

Parlamenti i vjetër

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria
Adresa: 8RG9+W2V, Rruga Çamëria

Një nga ndërtesat më të vjetra në qendër të Tiranës, e njohur sot si Teatri i Kukullave, u ndërtua në vitin 1917 si Klub Ushtarak. E vendosur pranë Sheshit Skënderbej, ajo strehoi Parlamentin e parë shqiptar në vitin 1928 dhe shërbeu si vendi kryesor i seancave parlamentare deri në fund të viteve 1940. Në vitet 1950 funksionoi si Klub Sovjetik, ndërsa në vitin 1961 u shndërrua në Teatrin e Kukullave për fëmijë.

Kjo ndërtesë luajti një rol qendror në jetën politike të Shqipërisë. Ndër

figurat me ndikim të lidhura me këtë periudhë ishte Ollga Plumbi (1898), aktiviste feministe dhe shkrimtare. Ajo botoi gjerësisht mbi të drejtat e grave në revistat *"Bota e Re"* dhe *"Gruaja Shqiptare"*. Më vonë u bë kryetare e Këshillit Antifashist të Grave të Shqipërisë dhe, në vitin 1945, u zgjodh deputete në Kuvendin Popullor. Edhe pse më pas u anashkalua si kërcënim politik, ajo mbeti një mbështetëse e fortë e barazisë gjinore gjatë gjithë jetës së saj.

Godina e ish-Parlamentit pasqyron transformimet politike të Shqipërisë dhe rolin e grave që formësuan jetën publike dhe mendimin feminist në vend.

LEXO MË SHUMË

<https://eu4culture.al/site/national-puppet-theatre/>

Muzeu i Grave

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria
Adresa: Rruga Myslym Shyri 44

Muzeu i Grave në Tiranë është i vetmi muze i këtij lloji në Shqipëri. I vendosur në një ndërtesë banimi të viteve 1960 në Rrugën Myslym Shyri, muzeu i dedikohet dokumentimit dhe prezantimit të rolit të grave përgjatë historisë shqiptare. Koleksioni i tij shtrihet nga antikiteti deri në kohët moderne, duke ofruar një eksplorim kronologjik të jetës, identitetit dhe pozicionit shoqëror të grave.

Përmes objekteve, rrëfimeve dhe materialeve arkivore, muzeu analizon dialogun e grave me botën e tyre të

brendshme dhe perceptimin e tyre në shoqëri. Një nga seksionet më të rëndësishme i kushtohet Praksithe Plumbit, e lindur në Korçë dhe e arsimuar në Odesa. Një mbështetëse e hershme e lëvizjes feministe, ajo dha mësim për vajzat në komunitetet shqiptare në Korfuz, Stamboll dhe Sofje, dhe më pas në Korçë.

Shkrimet e saj trajtonin të drejtat e grave, arsimimin, martesat në moshë të hershme dhe traditat konservatore që kufizonin emancipimin e grave. Ajo ndërroi jetë në vitin 1958.

Muzeu i Grave ofron një hapësirë unike për të kuptuar kontributin historik dhe shoqëror të grave shqiptare ndër shekuj.

LEXO MË SHUMË

Arkivi i ACPD Shqipëri

Kalaja e Tiranës

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria
Adresa: Shëtitorja Murat Toptani

Kalaja e Tiranës, e periudhës bizantine daton në shekullin VI, është një nga monumentet historike më të rëndësishme të qytetit. E ndërtuar fillimisht me planimetri katrore, fortesa u rindërtua dhe u zgjerua gjatë shekujve, veçanërisht në shekullin XVIII, për t'iu përshtatur rritjes së qytetit. Në vitin 1798 kaloi në pronësi të familjes Toptani dhe vijoi të shërbente për qëllime mbrojtëse deri në vitin 1832.

Sot, shtresat e historisë mbeten të dukshme, përfshirë segmente

të ruajtura të mureve të periudhës osmane, të cilat janë të aksesueshme për vizitorët.

Ky vend lidhet ngushtë me figurën e Qevser Murat Toptanit, e lindur në vitin 1892 dhe e arsimuar në Romë, një filantrop dhe intelektual e shquar. E njohur për mbështetjen e familjeve në nevojë, përkujdesjen për jetimët dhe financimin e arsimit të vajzave shpesh duke i dërguar ato për studime jashtë vendit. Qevser Toptani u bë simbol i emancipimit të grave në Shqipëri deri në vdekjen e saj në vitin 1953.

Kalaja e Tiranës ndërthur trashëgiminë arkitekturore me trashëgiminë e grave që kontribuuan në përgjegjësinë shoqërore dhe emancipimin femëror në qytet.

LEXO MË SHUMË

<https://albanify.com/en/visit/kalaja-e-tiranes/>

Hotel Tirana International

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: Rruga Sheshi Skënderbej 8

Hotel Tirana International është një nga simbolet më të njohura të kryeqytetit, i vendosur në zemër të Sheshit Skënderbej. Fillimisht i quajtur “Hotel Tirana” dhe i njohur gjerësisht si “15-katëshi”, ai ishte për shumë vite ndërtesa më e lartë në Shqipëri. I projektuar në stil arkitekturor funksionalist, ndërtimi i tij nisi në vitin 1978 dhe përfundoi në vitin 1979, duke u konsideruar një nga projektet më ambicioze shtetërore të periudhës socialiste.

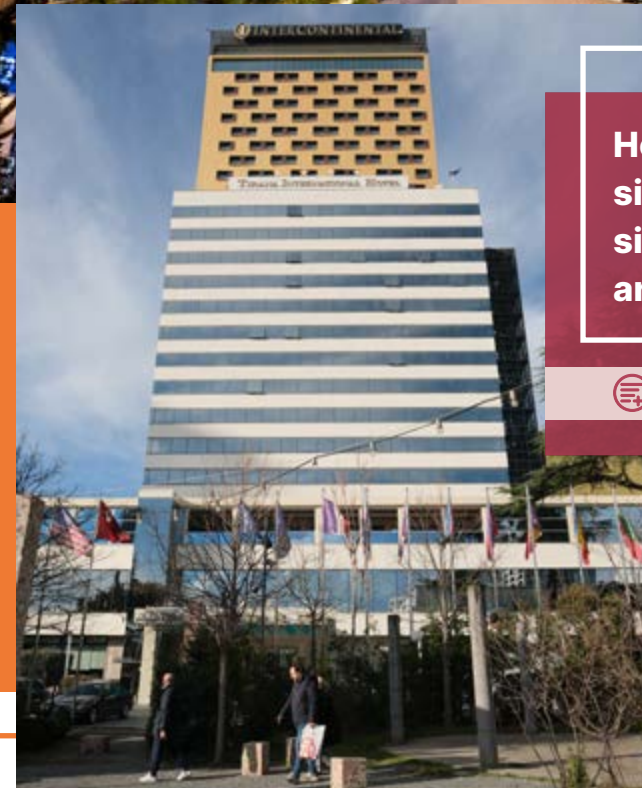
Siç ishte praktikë e zakonshme në atë kohë, hoteli u projektua nga një ekip arkitektësh të drejtuar nga Valentina Pistoli. E lindur në Korçë në vitin 1928 dhe e arsimuar në Sofje, ajo u bë arkitektja e parë grua në Shqipëri. Përmes punës së saj, kontribuo ndjeshëm në formësimin e peizazhit urban të Tiranës dhe mbrojti përfshirjen e grave në arkitekturë dhe dizajn, një fushë e dominuar tradicionalisht nga burrat.

Hotel Tirana International simbolizon zhvillimin modern urban, si dhe rolin pionier të grave në arkitekturën shqiptare.

LEXO MË SHUMË

Arkivi i ACPD Shqipëri

Instituti i Shkencave

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: 8RGF+G48, Shëtitorja Murat Toptani

I vendosur pranë Kalasë së Tiranës, objekti që sot strehon Akademinë e Shkencave daton në shekullin XIX dhe është monument i trashëgimisë kulturore. I organizuar në dy kate, ai pasqyron ndikime të forta të arkitekturës tradicionale vendase. Ndër vite, godina ka pasur funksione të ndryshme institucionale: në vitet 1920 shërbeu si seli e Qeverisë Shqiptare, në vitet 1930 si Pallat Mbretëror, dhe më pas si Presidium i Kuvendit Popullor.

Që nga vitet 1960, ndërtesa ka strehuar Institutin e Shkencave, sot i njohur si Akademia e Shkencave. Departamenti i Artit u themelua nga Viktori Puzanova, historiane arti dhe piktoe, e lindur në Rostov në vitin 1893 dhe e arsimuar në Shën Petersburg. Ajo mbërriti në Shqipëri para përfundimit të Luftës së Dytë Botërore dhe hodhi themelet e studimit dhe dokumentimit të artit mesjetar në vend. Puzanova themeloi studimet bizantine, studimet e artit mesjetar dhe historinë e artit në Shqipëri, duke mbështetur njëkohësisht përfshirjen e grave në këto fusha akademike.

Instituti i Shkencave shënon themelin e kërkimit akademik dhe historiko-artistik në Shqipëri, i formësuar ndjeshëm nga kontributi i grave studiuese dhe pioniere.

LEXO MË SHUMË

<https://www.qmksh.al/en/5-prill-1947-u-hap-ne-tirane-instituti-i-shkencave/>

Kinostudio “Shqipëria e Re”

Vendndodhja: Tiranë, Shqipëria

Adresa: Kinostudio “Shqipëria e Re”, 8RVV+CJ8

E ndërtuar midis viteve 1950 dhe 1952 në stil arkitekturor neoklasik nga një ekip arkitektësh sovjetikë, Kinostudio “Shqipëria e Re” u shndërrua në një nga landmark-et kulturore më të rëndësishme të Tiranës, duke i dhënë emrin edhe lagjes përreth.

Statujat në çatinë e saj frymëzohen nga folklori dhe trashëgimia shqiptare. Gjatë periudhës komuniste, ajo shërbeu si studioja shtetërore e filmit, ku u prodhua pjesa më e madhe e filmave shqiptarë.

Sot, ndërtesa strehon Ministrinë e Kulturës, Turizmit dhe Sportit. Figura e lidhur ngushtë me trashëgiminë e Kinostudios është Xhanfize Keko, e lindur në vitin 1928 dhe e arsimuar në Bashkimin Sovjetik. Regjisore e dashur dhe e vlerësuar, ajo konsiderohet një nga zërat më të rëndësishëm femërorë në kinematografinë shqiptare. Përmes filmave të saj, ajo theksoi rolin edukativ të kinemasë dhe hapi rrugën për gratë regjisore në një fushë të dominuar nga burrat.

Kinostudio përfaqëson themelin e kinemasë shqiptare dhe shfaqjen e grave si zëra me ndikim në prodhimin kulturor dhe artistik.

LEXO MË SHUMË

<https://albaniantimes.al/72-years-of-kinostudio-shqiperia-e-re-a-historical-and-architectural-landmark/>

 www.hera.org.mk
 [@hera.macedonia](https://www.facebook.com/hera.macedonia)
 [@hera_assoc](https://www.instagram.com/hera_assoc)
 [@heramladi](https://www.instagram.com/heramladi)

 www.acpd.org.al
 [@ACPD Albania](https://www.facebook.com/ACPDAlbania)
 [@acpd.al](https://www.instagram.com/acpd.al)

 www.asocijaciasrh.rs
 [@ippfserbia](https://www.facebook.com/ippfserbia)
 [@center_for_population_policies](https://www.instagram.com/center_for_population_policies)